

Przedmowa

W drugim tomie „Studiów Archiwalnych” w osobnym miejscu są publikowane referaty wygłoszone na 8. spotkaniu z cyklu Sympozja Dające Poznawać Źródła Historyczne, które odbyło się w dniach 21–22 października 1998 w Kazimierzu Dolnym. Pomimo znacznego już upływu czasu, opublikowanie materiałów konferencji obecnie wydaje się usprawiedliwione. Nie uległy one dezaktualizacji, zaś swoją tematyką wzbogacają dotychczasowy dorobek polskiej historiografii, a zwłaszcza dyplomatyki. Organizatorzy konferencji – Zakład Archiwistyki i Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie – zaproponowali tematykę dotychczas u nas mniej znaną i dyskutowaną, a związaną z dziejami dokumentu w okresie nowożytnym. Czytelnikom, którzy chcieliby poznać przebieg i atmosferę obrad, trudnych do oddania w tomie materiałów konferencyjnych, można zaproponować zapoznanie się z obszernym sprawozdaniem przygotowanym przez Andrzeja Ejzaka (*Studia Źródłoznawcze*, t. 37, 2000, s. 250–251).

Problematyka dokumentu nowożytnego jest swego rodzaju naukowym wyzwaniem wobec dotychczasowych badań w zakresie dyplomatyki, której pojęcie jako nauki pomocniczej historii tradycyjnie wiąże się ze średniowieczem. Dyplomatyka swoje cele i metody badawcze wypracowywała na materiale średniowiecznym i od kilkunastu dziesięcioleci jest obszarem studiów mediewistycznych. Nic więc dziwnego, że syntetyczne opracowania tej dyscypliny z reguły dotyczą dokumentu i kancelarii okresu średniowiecza, pozostawiając poza zasięgiem swego zainteresowania ich późniejsze dzieje. Pomimo tej wyraźnej preferencji badawczej w Polsce, podobnie jak w innych krajach, od dawna zdawano sobie sprawę z potrzeby poszerzenia zakresu badań i objęcia nimi także nowożytnego materiału dyplomatycznego. Dotychczas wielokrotnie dawano wyraz temu przekonaniu, ale najbardziej wyraźnie postulat taki pojawił się w czasie XI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Toruniu w 1974 r., którego jedno z kolokwiów było poświęcone rozwojowi form kancelaryjnych w Polsce. W swoich wystąpieniach Maria Bielińska, Antoni Gąsiorowski i Adam Kamiński przedstawili stan badań nad kancelarią i dokumentem w okresie staropolskim oraz sformułowali liczne postulaty i wnioski dotyczące zarówno problemów, jak i metod badawczych.

Zebrane w tym tomie „Studiów Archiwalnych” materiały konferencyjne nie aspirują do systematycznego przeglądu wszystkich problemów związanych z dziejami dokumentu nowożytnego. Dominuje w nich tematyka polska i z Polską związana, w jednym przypadku wkraczając na obszar europejskich studiów

archiwoznawczych. Zakres chronologiczny artykułów w zasadzie pokrywa się z tytułowym dokumentem nowożytnym, a więc okresem XVI–XVIII w., omijając dość konsekwentnie epokę średniowiecza. Trudniej formułę sympozjum było zamknąć końcową cezurą i kilka referatów sięga do wieku XIX, a nawet dwudziestolecia międzywojennego, ponadto jeden omawia badane zjawisko w długim okresie od średniowiecza do XX stulecia. To czasowe wydłużenie może wynikać z trudności w ścisłym określeniu pojęcia dokumentu nowożytnego, ale może też wskazywać na potrzebę bardziej śmiałego przekraczania tradycyjnych obszarów obserwacji dziejów kancelarii oraz ich produkcji piśmiennej i objęcia badaniami dyplomatycznymi i archiwoznawczymi okresu nam bliższego.

Tematyka zebranych artykułów jest zróżnicowana. Pod względem perspektywy badań można je podzielić na dwie części. W pierwszej znajdują się teksty, które mają charakter historiograficzny i metodyczny. Ich autorzy omawiają rozwój i problematykę studiów nad dokumentem i kancelarią okresu nowożytnego oraz zajmują się zagadnieniami z obszaru analizy dyplomatycznej. Zdzisław Chmielewski gruntownie przedstawił europejskie studia nad dokumentem nowożytnym, który dotychczas pozostaje raczej w centrum zainteresowania badań archiwoznawczych niż tradycyjnej dyplomatyki. Z kolei Janusz Tandecki scharakteryzował stan badań nad dokumentem i kancelariami miejskimi w Polsce nowożytnej z licznymi odesłaniami do okresu średniowiecza. W tej części znalazł się także referat Kazimierza Bobowskiego, który zaprezentował możliwości rozbudowy kryteriów i metod badania dokumentów nowożytnych w zestawieniu z tradycyjnym warsztatem dyplomatyka mediewisty.

Drugą część wypełniają prace o charakterze źródłoznawczym, w których zostały podjęte szczegółowe badania nad rodzajami, charakterem, rolą i funkcjonowaniem dokumentów w czasach nowożytnych. Na pograniczu obu części znajduje się artykuł Wojciecha Krawczuka, który omówił różne problemy badań w zakresie stanowiska prawnego dokumentu kancelarii koronnej. Produkcja kancelarii koronnej była jeszcze przedmiotem zainteresowania innych autorów. Waldemar Chorążyczewski w swoim artykule przedstawił różne sfery funkcjonowania dokumentu w życiu politycznym w Polsce wczesnonowożytnej, Janusz Łosowski z kolei scharakteryzował uniwersały królewskie w kontekście organizacji sił wojskowych w XVII w., a Henryk Palkij zajął się mechanizmem tworzenia dokumentu w czasach Augusta II na tle relacji między kanclerzem a dworem. W zbiorze znajduje się także artykuł poświęcony funkcjonowaniu dokumentu w kręgach kościelnych. Rolę dokumentu jako środka komunikacji społecznej w środowisku benedyktynek legnickich od XIV do XX w. omówił Przemysław Wiszewski. Poza wspomnianym już artykułem J. Tandeckiego w publikowanych materiałach słabiej reprezentowana jest problematyka dokumentu i kancelarii miast. W pewnym stopniu lukę tę wypełniają artykuły o dokumencie funkcjonującym w środowiskach miejskich XIX stulecia. Katarzyna Litwin scharakteryzowała miejsce dokumentu w kancelarii notarialnej na przykładzie Lublina w XIX w., a Elżbieta Bimler-Mackiewicz omówiła formę, treść

i funkcje dokumentów organizacji rzemieślniczych. Uzupełnieniem do tego pierwszego wystąpienia jest, opublikowany razem z referatami, głos w dyskusji Szczepana Kozaka, który zajął się szczegółową kwestią stanowiska prawnego notarialnej legalizacji podpisu na dokumentach prywatnych w Galicji. Z kolei Artur Górak przedstawił problematykę klasyfikacji dokumentacji aktowej, utworzonej w kancelarii rosyjskiej na przykładzie Zarządu Gubernialnego Lubelskiego. Ostatnim artykułem zamykającym cały dział materiałów konferencyjnych jest tekst Zbigniewa Zaporowskiego, który stenogramy z posiedzeń sejmowych II Rzeczypospolitej potraktował jako ważne i ciekawe źródło do poznania życia politycznego tamtego okresu.

Piotr Dymmel

Dokument nowożytny

Materiały z VIII Sympozjum Nauk
Dotyczących Poznawania Źródeł Historycznych
Kazimierz Dolny, 21-22 października 1998